

رویدادهای سیاسی ۷۸ در مطبوعات

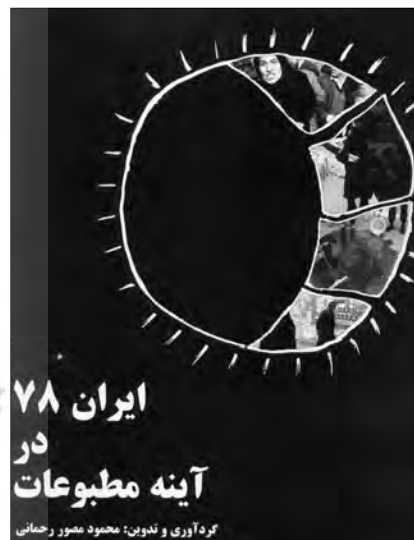
○ علی بهرام پور

پژوهشگر ارتباطات

بعد از رویداد بزرگ دوم خرداد ۱۳۷۶ که فضای سیاسی، فرهنگی کشور نسبتاً باز شد و گروه‌ها و دستجات مختلف سیاسی، اجتماعی به تحرک بیشتر روی آوردند، نشریات زیادی عمدتاً روزنامه‌ها و هفته‌نامه‌های سیاسی، خبری مجوز انتشار دریافت کرده و بعد از مدتی فعالیت‌شان را آغاز کردند. این نشریات که هم‌اکنون عمدتاً تعطیل شده‌اند، با شعارهای «دانستن حق مردم است»، «روزنامه‌ای دیگر»، «روزنامه جامعه مدنی ایران» و... به واقع از «مطبوعات دیگر» یا متفاوت با آنچه که تا آن زمان انتشار می‌یافت خبر داده‌اند. آنها با رویکردی که اتخاذ کرده بودند، خیلی سریع توانستند هم مخاطبان و هم گروه زیادی از نویسندگان و روشنفکران را به سوی خود جذب کنند. این نشریات که عملاً محصول و در عین حال بازتابنده شرایط اجتماعی - سیاسی این دوره‌اند، رویدادهای مهم و اساسی‌ای را که در این دوره در کشورمان رخ داده است نه تنها منعکس ساخته‌اند، بلکه به تفسیر، تحلیل و تبیین آنها نیز پرداخته‌اند؛ امری که در سال‌های قبل کمتر توسط مطبوعات سیاسی، خبری بدان پرداخته می‌شد.

حال که از آن دوره بسیار پرالتهاب و همچنین پرفراز و نشیب عبور کرده‌ایم و عمده‌ی آن نشریات به محاق فرستاده شده‌اند، نشریات آن دوره از جهات متعدد دستمایه‌های خوبی برای تحقیق‌اند. از آنجا که حتی در شرایط عادی نیز مراجعه به آن نشریات با دشواری‌های زیادی همراه است، برخی از علاقه‌مندان به این حوزه بر آن شده‌اند که مسائل اساسی آن دوره را از درون آن نشریات بیرون کشیده و بطور یکجا در اختیار علاقه‌مندان و پژوهشگران قرار دهند. یکی از این آثار «ایران ۷۸ در آینه مطبوعات» است که محمود مصور رحمانی با همکاری «گروه مطالعات رسانه‌ای نشر گوینده» گردآوری و تدوین کرده و به بازار نشر عرضه داشته است. پیشتر نیز در اسفندماه ۱۳۷۸ همین انتشارات (انتشارات گوینده) مجموعه مشابهی به نام «خبر سال» یا «ایران ۷۷ در آینه مطبوعات» منتشر کرده بود. همچنین مجموعه‌های دیگری نیز به‌طور موردی توسط دیگران جمع‌آوری شده است که همگی آنها در جای خود شایسته تقدیر و سپاسگزاری است.

«ایران ۷۸ در آینه مطبوعات» در دو مجلد یا به تعبیر گردآورنده‌ی آن در دو بهره‌ی به هم پیوسته که مشتمل بر چهار کتاب متفاوت است، تدوین شده است. بهره‌ی نخست یا مجلد اول شامل کتاب‌های اول و دوم با عناوین «پرونده قتل‌های زنجیره‌ای یا میراث خبری به جا مانده از سال ۱۳۷۷» و «حوادث کوی دانشگاه تهران

○ ایران ۷۸ در آینه مطبوعات (دو جلدی)

○ محمود مصور رحمانی

○ انتشارات گوینده

○ ۱۳۸۰، ۷۰۰۰ نسخه

لزوم با صرف کمترین وقت و هزینه ممکن به اطلاعات مورد نیاز خود دسترسی پیدا کنند.

دومین مزیت کتاب «ایران ۷۸ در آینه مطبوعات» کاربردی بودن آن است. این مجموعه که در واقع مواد اولیه و دستمایه تحقیق برای محققان و پژوهشگران محسوب می‌شود به آنها این امکان را می‌دهد تا در هر موردی که خواهان کسب اطلاعات درباره وجه یا بعد و یا بخش خصوصی از هر یک از رویدادهای مورد بررسی این مجموعه می‌باشند، بدون نیاز به مطالعه کلیه مندرجات کتاب مربوطه، در کوتاه‌ترین زمان ممکن مستقیماً به سراغ بخش اختصاص یافته به انعکاس مطالب مربوط به موضوع مورد نظر خود رفته و با سهولت به اطلاعات مورد نیاز خویش دسترسی پیدا کند. به عنوان مثال اگر محققى درباره واکنش مقامات مذهبی نسبت به قتل‌های زنجیره‌ای در نشریات کشور تحقیق می‌کند، می‌تواند به جای مراجعه به تک‌تک نشریات که بعضاً دسترسی به آنها بسیار دشوار و مستلزم صرف وقت فراوان است، و همچنین به جای مراجعه به کلیه صفحات این مجموعه مستقیماً به بخشی از این مجموعه مراجعه نموده و اطلاعات خود را دریافت کند. طبقه‌بندی مطالب هر یک از خرده موضوعات کتاب‌های چهارگانه ذیل نشریات مختلف و آن هم با شیوه الفبایی و با استفاده از روش طبقه‌بندی تاریخی زیر نام همان نشریه، مراجعه به این مجموعه و دسترسی به اطلاعات مورد نظر را نسبتاً آسان کرده است. از این رو، اگر محققى خواهان کسب اطلاعاتی مثلاً چگونگی انعکاس اخبار مربوط به واکنش تشکل‌های دانشجویی درباره قتل‌های زنجیره‌ای در روزنامه «صبح امروز» باشد، می‌تواند مستقیماً به بخش «روایت مطبوعات از واکنش تشکل‌های دانشجویی» کتاب «پرونده قتل‌های زنجیره‌ای یا میراث خبری بجا مانده از سال ۱۳۷۷» در مجلد اول مراجعه نموده و با نگاه به عناوین خبری آن، ذیل نام روزنامه «صبح امروز» در کوتاه‌ترین زمان به اطلاعات مورد نظر خود دسترسی پیدا کند.

دیگر مزیت این مجموعه، جمع‌آوری کلیه مطالب مربوط به چهار رویداد بحث‌برانگیز سیاسی - اجتماعی سال ۱۳۷۸ در هر دو طیف نشریات هادار و منتقد دولت به طور کاملاً بی‌طرفانه است. از این رو پژوهشگران و علاقمندان می‌توانند مطالب مورد نظر خود درباره هر یک از موضوعات بررسی شده را در هر یک از نشریات مورد بررسی پیدا کنند. شیوه طبقه‌بندی و ترتیب مطالب نیز از دیگر نکات

و بی‌آمدهای آن است. بهره‌ی دوم یا مجلد دوم شامل کتاب‌های سوم و چهارم با عناوین «انتخابات ششمین دوره‌ی مجلس شورای اسلامی» و «ترور حجابیان» است. هر یک از این کتاب‌ها که به یک رویداد سیاسی - اجتماعی بحث‌برانگیز سال ۱۳۷۸ اختصاص دارد، شامل کلیه مطالب مربوط به موضوعات مذکور در روزنامه‌های اخبار اقتصادی، اطلاعات، آفتاب امروز، انتخاب، ایران، جمهوری اسلامی، خرداد، رسالت، صبح امروز، عصر آزادگان، فتح، کیهان، مشارکت، نشاط، همشهری و هفته‌نامه‌های آبان، جبهه و عصر ما است.

تمامی مطالب مربوط به هر یک از موضوعات چهارگانه مذکور در ۹ گروه خبری هم‌سرخ با عناوین اصل واقعه یعنی، واکنش مقامات رسمی، واکنش نمایندگان مجلس، واکنش مقامات مذهبی، واکنش تشکل‌های سیاسی - اجتماعی، واکنش تشکل‌های دانشجویی، واکنش صاحب‌نظران، واکنش‌های دیگر و مقالات و سرمقالات طبقه‌بندی شده و در هر یک از کتاب‌های این مجموعه به صورت بخش‌های مستقل و جداگانه در دسترس استفاده‌کنندگان قرار گرفته است. بنابراین هر یک از کتاب‌های چهارگانه‌ی این مجموعه به بررسی پیشینه خبری و نحوه انعکاس مطالب مربوط به موضوع بحث همان کتاب، در مهم‌ترین نشریات داخلی اختصاص دارد که به اعتبار «آرشیوی نسبتاً کامل» از مندرجات نشریات مورد بررسی پیرامون موضوع بحث همان کتاب نیز به شمار می‌آید.

نقد کتاب

الف) نکات قوت

اولین و مهم‌ترین مزیت این کتاب، نفس طراحی، گردآوری و تدوین انتشار آن است. این کتاب هم‌چنان که گردآورنده‌ی آن نیز اظهار داشته است در اصل برای کمک به تقویت حضور ذهن علاقمندان نسبت به سوابق خبری برخی از مهم‌ترین و یا به تعبیر دقیق‌تر، بحث‌برانگیزترین رویدادهای سیاسی - اجتماعی کشور در سال ۱۳۷۸ و فراهم ساختن امکان بازنگری علاقمندان و محققان به چگونگی انعکاس این رویدادها در مهم‌ترین نشریات کشور همراه با تسهیل و تسریع در امر دستیابی به جزئیات خبری این قبیل رویدادها تدوین شده است. از این رو، گردآوری مجموعه‌هایی این چنینی به علاقمندان و محققان این امکان را می‌دهد تا به هنگام

کتاب برای مراجعه به اصل متن است. اگر چه تهیه فهرست اعلام قیمت تمام شده کتاب را ممکن است افزایش دهد، اما روشن است که کیفیت کار را دو چندان خواهد کرد و در جلب نظر مخاطبان و علاقمندان به نگرانی این مجموعه‌ها تأثیر بسزایی خواهد داشت. نمایه همچنین مجموعه‌های این چنینی را کاربردی‌تر می‌کند. از این رو انتظار می‌رود دست‌اندرکاران این مجموعه در کارهای آتی در رفع این نقیصه بکوشند.

دیگر نقیصه این مجموعه فقدان فهرست خود نشریات است. یعنی اگر محققى بخواهد ذیل موضوع مثلاً قتل‌های زنجیره‌ای، واکنش مقامات مذهبی را در نشریه کیهان جویا شود، نمی‌تواند با مراجعه به فهرست مطالب مربوط به موضوع قتل‌های زنجیره‌ای مستقیماً به صفحات مربوط به کیهان مراجعه کند و به اطلاعات مورد نظر خود دست یابد، بلکه در فهرست مطالب قتل‌های زنجیره‌ای باید شماره صفحه زیر عنوان واکنش مقامات مذهبی را پیدا کرده و بعد از مراجعه به آن صفحه با تورق صفحات مختلف دنبال روزنامه کیهان بگردد. عدم وجود فهرست خود نشریات، شناسایی و دسترسی به موضوع مورد نظر در نشریات مختلف را با دشواری‌هایی همراه می‌سازد و زمان بیشتری از محققان و پژوهشگران می‌گیرد.

یکی دیگر از کاستی‌های این مجموعه را می‌توان عدم درج شماره صفحات نشریات دانست که بریده‌ی آنها در این مجموعه گردآوری و تدوین شده‌اند. از آنجا که هدف از گردآوری و تدوین مجموعه‌هایی چون «ایران ۷۸ در آینه مطبوعات» بی‌نیاز ساختن محققان در مراجعه به منابع پراکنده و احتمالاً غیرقابل دسترس بودن تک‌تک آنها است، به همین جهت ضروری است که مطالب مربوط به موضوعات مورد بررسی با ذکر شماره صفحات اصل منابع آورده شود تا محققان به جایگاه هر یک از مطالب در آن نشریات آگاه شوند. ذکر شماره صفحات اصل منابع به محققان این امکان را می‌دهد که بدانند مطلب مورد بررسی در صفحه اول، آخر و یا در صفحات میانی نشریه به چاپ رسیده است. بدیهی است مطلبی که در صفحه اول و یا آخر یک نشریه درج می‌شود با مطلبی که در صفحات میانی مثلاً صفحات ۵، ۶ و... درج می‌شود از لحاظ حرفه‌ای و نوع برجسته‌سازی تفاوت داشته و در مخاطبان تأثیر متفاوتی می‌گذارد.

نکته دیگری که در پایان این نوشته لازم است به آن اشاره شود، انتخاب نشریات مورد بررسی است. هر چند در انتخاب نشریات روزانه دقت وافرایی به خرج داده شد و روزنامه‌های مختلفی از هر دو جناح فعال سیاسی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، اما به نظر می‌رسد در انتخاب هفته‌نامه‌ها، این مسأله نادیده گرفته شد. در هفته‌نامه‌های مورد بررسی فقط به آبان، عصر ما و جبهه بسنده شد، در حالی که با توجه به موضوعات چهارگانه مورد بررسی (موضوعات سیاسی، اجتماعی بحث‌برانگیز سال ۱۳۷۸ که بازتاب خارجی نیز داشته است) شایسته بود هفته‌نامه‌های سیاسی بیشتری از آن دوره که بعضی از آنها اتفاقاً حزبی نیز بوده‌اند، مورد بررسی قرار می‌گرفتند. بررسی هفته‌نامه‌های همبستگی (ارگان حزب همبستگی ایران)، جام هفته (ارگان جامعه اسلامی مهندسين)، شما (ارگان جمعیت مؤتلفه اسلامی) ارزش‌ها (ارگان جمعیت دفاع از ارزش‌های اسلامی) و مشارکت (ارگان جبهه مشارکت ایران اسلامی) از بهمن ۱۳۷۷ تا تاریخ ۱۳۷۸/۱۰/۱۲ به طور هفته‌نامه منتشر می‌شد. این نشریه از تاریخ ۱۳۷۸/۱۰/۱۲ تا انتشار خود را به طور روزانه پی گرفت و در این مجموعه فقط از تاریخ ۱۳۷۸/۱۰/۱۲ تا ۱۳۷۸/۱۲/۲۸ مورد بررسی قرار گرفت که به همراه سه هفته نامه مورد بررسی مطرح‌ترین و مهم‌ترین هفته‌نامه‌های وقت بودند، می‌توانست بر جامعیت و غنای این مجموعه بیفزاید.

یکی

از مزیت‌های این کتاب، جمع‌آوری کلیه مطالب مربوط به چهار رویداد بحث‌برانگیز سیاسی - اجتماعی سال ۷۸ در هر دو طیف نشریات هوادار و منتقد دولت به گونه‌ای بیطرفانه است

قوت این مجموعه

است که دسترسی به

مطالب مورد نظر را برای مخاطبان

و علاقمندان تا حدود زیادی تسهیل

کرده است. در مجموع، هر گاه محققى بخواهد درباره هر یک از موضوعات چهارگانه این مجموعه در نشریات ۱۷گانه مورد بررسی در سال ۱۳۷۸ تحقیقی انجام دهد، این مجموعه، اطلاعات کامل و جامعی درباره موضوع مورد بررسی‌اش در اختیار قرار خواهد داد و ایشان از مراجعه به اصل منابع تقریباً بی‌نیاز خواهد بود.

ب (کاستی‌ها

این مجموعه با وجود برخورداری از مزیت‌های اشاره شده، هم‌چنانکه گردآورنده آن نیز اظهار داشته است « نه تنها در قیاس با نمونه ایده‌آل تصویری که حتی در مقایسه با الگوی نهایی تدوین، نقائص و کاستی‌های مشهود و غیر مشهود متعددی نیز دارد» از این رو مواردی که در اینجا به عنوان کاستی‌های این مجموعه ذکر می‌شود صرفاً جنبه یادآوری داشته و برای هر چه بهتر کردن مجموعه‌های این چنینی است. این نوشته به هیچ وجه درصدد کم‌اهمیت جلوه دادن مجموعه مورد بررسی نیست بلکه مواردی را که یادآوری می‌کند صرفاً به این امید است که دست‌اندرکاران این مجموعه را در انتشار مجموعه‌های کم‌نقص‌تر آتی یاری رسانند.

نقص اصلی این مجموعه فقدان فهرست اعلام یا نمایه افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و... است. اگر بپذیریم که مجموعه‌های این چنینی صرفاً مواد اولیه تحقیق هستند و محققان و پژوهشگران باید در سریع‌ترین زمان ممکن به اطلاعات مورد نظر خود دسترسی پیدا کنند، فقدان فهرست اعلام یا نمایه بعنوان یک نقص در این مجموعه بیشتر آشکار می‌شود. در حالی که «کتاب‌ها» که اصولاً ماحصل تحقیقات پژوهشگران و نویسندگان هستند کمتر بدون نمایه منتشر می‌شوند، پذیرفته نیست که مجموعه‌ای که برای تحلیل ثانویه جمع‌آوری و تدوین شده است، نمایه نداشته باشد. فهرست اعلام یا نمایه بعد از فهرست مطالب مهم‌ترین راهنمای مخاطبان هر